

Mlada Sodobnost

Milena Mileva Blažič

Anja Štefan:
Tristo zajcev.
Najlepše slovenske
ljudske pravljice iz
zapuščine Milka
Matičetovega.

*Ljubljana: Mladinska knjiga
(Zbirka Zlata ptica), 2019.*

V ilustrirani zbirki *Tristo zajcev* je zbranih 44 pravljič iz zapuščine Milka Matičeta (1919–2014), mednarodno priznanega raziskovalca s področja folkloristike. Splošno znano je, da se je Milko Matičetov navdušil nad rezijskimi pravljicami in jih je osebno zbiral od leta 1960 naprej. Pravljič je zapisoval, snemal in prevajal, kar je s stališča sodobne tehnologije skoraj nepredstavljivo. Večina njegove zapuščine je na ZRC SAZU, na Inštitutu za slovensko narodopisje, kjer je bil zaposlen med letoma 1952 in 1985; akademsko aktiven je ostal tudi po upokojitvi. Nekaj gradiva je ostalo pri raziskovalcu doma – tega je še v času njegovega življenja raziskovala Anja Štefan, ki se je na začetku svoje kariere znanstveno–raziskovalno ukvarjala s pravljicami (magisterij znanosti), potem se je bolj usmerila v umetniško

pripovedovanje (samostojna ustvarjalka na področju kulture oziroma pripovedovalka in pisateljica).

Nekaj pravljic iz zbirke *Tristo zajcev* je že bilo objavljenih v periodičnem tisku (npr. v Cicibanu *Danes malo, jutri malo* (1970/71); *Gozdna pojedina* (1962); *O pustu in zakletem gradu* (2008)). Nekatere med njimi so bile že objavljene v monografskih publikacijah pravljic (npr. *Čudežne pravljice slovenskih pokrajin*, Čebelica, *Pripovedno izročilo Slovencev v Porabju ...*). V zvezi s Čebelico omenimo, da je bila na izdaji iz leta 1984 na naslovnici kot avtorica pripovedovalka navedena tudi pravljíčarka Tina Vajtova, o kateri je Matičetov v reviji *Traditiones* ob njeni smrti zapisal: “Naš dolg do Tine Vajtove bo poravnán šele takrat, ko bo njen pripovedni repertoar – natisnjen v celoti, dosegljiv ne samo Rezijanom, ampak tudi ‘bovškim’ in laškím sosedom – prišel v mednarodni literarni in znanstveni obtok. Šele tedaj se bomo prav zavedeli, koga smo zgubili ob Tinini smrti dne 21. februarja 1984.”

Poleg že objavljenih besedil v tokratni monografiji najdemo tudi dragoceno doslej še neobjavljeno gradivo: 27 enot iz Matičetovih rokopisov in/ali tipkopisov in devet enot iz Arhiva Inštituta za slovensko narodopisje.

Iz Matičetovega rokopisnega zvezka so na primer pravljíce *Bom sodček odprl*, *Čevljar in smrt*, *Koharapincel*, *Oče zapusti osla trem sinovom*, *Pehta v črni lopi*, *Piskrček*, *kašo kuhaj*, *Piška, stresi se!*, *Pravljica za konec*, *Škrat v kozarcu*, *Štirje psi*, iz Matičetove tipkopisne zupušćine pa *Bogata in uboga sestra*, *Dekle, ki je hotelo rožico*, *Kaj nikoli ni bilo in nikoli ne bo ...* Nekatere od pravljíc se pojavijo v obeh virih: *Piška, stresi se!*, *Zvezda na čelu ...*

Iz Arhiva Inštituta za slovensko narodopisje (v nadaljevanju ISN) je Anja Štefan izbrala devet pravljíc: *Dekle, ki je hotelo rožico*, *Deklica in piskrček* (z naslovom *Volk in piskrček*), *Gozdna pojedina*, *Kožuh in uši*, *Maćeha in pastorka*, *O kraljićni, ki je znala rešiti vse uganke*, *Oslova jajca*, *Od vetra*, *Tristo zajcev*.

Iz spremne besede je razvidno, da je zbirateljica črpala tudi iz lastnega zasebnega arhiva (pravljica *Gozdna pojedina* je na primer iz Cicibana, ISN in osebne snemanja pripovedovalke Rezke Česnik). Avtorica je nekatere pravljíce prepisala, nekatere prevedla, spet tretje je priredila (takšne in drugaćne priredbe je v mednarodni priznani monografiji *A Theory of Adaptation* (2012) analizirala raziskovalka Linda Hutcheon).

Anja Štefan je v literarizirani spremni besedi napisala uvod, podoben tistemu v znanstveno monografijo o Antonu Dremlju - Resniku (Milko Matičetov, Anja Štefan; ZRC SAZU, 2010), ki je za znanstvenike izjemno pomemben, za mlade naslovnike ali šolsko publiko pa verjetno precej

manj. V spremni beseda govori o besedilih (pravljicah), ki hkrati vsebujejo informacije o njenem avtorsko-uredniškem delu (“iz rokopisa razbrala”, “v knjižni jezik prenesla” in “priredila”). Vsi navedeni viri kažejo, da je avtorica literarizirala znanstveno monografijo oziroma poznanstvenila otroško izdajo, zato se upravičeno sprašujemo o uredniškem konceptu. Nesporno je, da je vložila izjemno veliko dela, prizadevanja in truda v monografijo, ki bi jo morala izdati kot znanstveno delo, antologijsko izdajo za otroke ali šolsko rabo pa bi bilo bolje zastaviti brez znanstvenega aparata, izčrpnega poročila o delu in vseobsegajoče obravnave problema transkripcije, prevoda in priredbe. Pričujoča antologija je tako bolj znanstvene (sistematična, izčrpna in vseobsegajoča obravnava zapuščine Milka Matičetovega) in strokovne narave (strokovna obravnava problema zapuščine, osebe (M. Matičetov) ali dogodka (prepis, prevod in priredba)).

Pravljice so tematsko raznolike. *Zvezda na čelu* na primer obravnava incest, v zvezi z njo pa se pojavi vprašanje, ali sploh sodi v otroško zbirko, četudi se intertekstualno navezuje na biblijski motiv *Lot in njegovi hčerki*. Tudi Maria Tatar tematizira motiv incesta v Grimmovi pravljici z naslovom *Kosmatinka* (prev. Polonca Kovač) in meni, da je to besedilo za odrasle, ki ga je za odrasle treba umestiti v znanstveni kontekst, medtem ko v otroške zbirke ne sodi.

Od ustanovitve Založbe Mladinska knjiga (od 1948 do danes) je bilo zasnovanih več kot petdeset knjižnih zbirk za otroke in/ali mlade, vendar so preživele le redke, npr. Čebelica (1953–), Zlata ptica (1956–), Velika slikanica (1967–), treba je omeniti tudi zbirko Veliki pravljicarji (1996–). Zbirkam se pozna ne toliko recesija kolikor pomanjkanje koncepta, komercializacija in recikliranje (izdajanje enih in istih besedil v različnih zbirkah) s promocijskimi naslovi: biserna/zlata Čebelica, najlepše/zlate pravljice, najlepše ljubezenske pesmi/misli/ljudske [slovenske] pripovedi ... Pričujoča knjiga je odličen primer sodobne binarnosti, v zvezi s katero se pojavijo določena vprašanja: je namen knjige branje ali kupovanje (če je luksuzno ilustrirana knjiga namenjena branju, zakaj je fizično pretežka, da bi jo otrok držal v rokah)? Kdo je pravi naslovnik dela, v katerega sta vgrajena dva diskurza (šolski in znanstveni)? Ali sta za otroškega naslovnika relevantni spremni besedi hčerke in sodelavke Milka Matičetovega oziroma ali sta ta dva diskurza namenjena eksplicitnemu ali implicitnemu bralcu? Koliko je za mlade naslovnike, otroke in učence relevantno prepodrobno navajanje domačih imen in poimenovanj (npr. Povedala Pepa Korenova iz Šentvida

pri Stični, roj. v Metnaju; povedala Zefka Kofol – Potovčeva Zefka z Vrha nad Ostrožnikom ...)?

V spremnih zapisih najdemo pahljačo različnih jezikovnih registrov, od strokovnega, neumetnostnega do nestrokovnega, tudi metaforično ekspresivnega jezika. Nekoliko nenatančen je zapis avtorstva: na naslovnici so poleg avtorice monografije Anje Štefan in avtorja Milka Matičetovega navedeni štirje ilustratorji, ki so hkrati navedeni pod vsakim izmed 44 naslovov kot avtorji ali avtorice ilustracij. Za razliko od tega pa se bralec s prvotnimi posredovalci oz. pripovedovalci pravljic lahko seznanja šele v Virih. V zbirki so torej nesorazmerno poudarjeni ilustratorji v primerjavi s pripovedovalci.

Tudi v poglavju *O ustvarjalcih* so navedena zgolj imena M. Matičetov, A. Štefan; A. Gošnik Godec, Z. Čoh, J. Godec Schmidt in A. Zavadlav. Za razliko od tega je Milko Matičetov, ko je objavljala nekatere izmed teh pravljic, kot avtorja in/ali avtorico navajal pripovedovalca (npr. Štefan iz Mlina) ali pripovedovalko (Tina Vajtova: *Dvanajst ujcev*), sebe kot prevajalca pa šele na koncu besedila.

Anja Štefan je kot rečeno v preteklosti že izdala znanstveno monografijo z naslovom *Anton Dremelj-Resnik*, v kateri pride do izraza odličnost avtorice in recenzentov, saj monografija ustreza kriterijem znanstvenih monografij (navajanje relevantnih virov in literature ter dosledno citiranje). Delo je izšlo pri ZRC SAZU v zbirki Slovenski pravljničarji 1. Tudi po zaslugi urednikov zbirke s pravimi kompetencami in referencami (M. Kropelj Telban, I. Slavec Gradišnik in M. Matičetov) je monografija napisana po ustreznih znanstvenih standardih, vsebuje tudi kritično izdajo virov s spremno študijo in komentarji. Avtorica zbirke *Tristo zajcev* je podobna načela znanstvenosti vnesla v domnevno otroško knjigo. Zanimivo, da se je založba Mladinska knjiga odločila (na osnovi katerih kriterijev?), da uporabi podoben način in v ilustrirano knjigo za otroke umesti spremno študijo z metaforičnim naslovom *Knjigi na pot* s pravljničnim motom, z opombami, faksimili rokopisov, da skratka delo zastavi podobno znanstveno, kot je zastavljena predhodna monografija Anje Štefan. Mogoče bi bilo s stališča namena in naslovnika smiselno ločiti dva diskurza (znanstveni in šolski; javni in zasebni) in ju ne mešati v ilustrirani knjigi za otroke? Navsezadnje je na tako imenitne projekte, kot je pričujoči, treba aplicirati obče (mednarodne) in ne zgolj individualne (tudi potrošniške) kriterije ter upoštevati tiste, ki najbolj pritičejo najlepšim pravljicam iz zapuščine Milka Matičetovega. To so inovativnost, originalnost in večnaslovniškost (B. Kümmerling-Meibauer,

A. Muller: *Canon Constitution and Canon Change in Childre's Literature* in B. Kümmerling-Meibauer: *Klassiker der Kinder- und Jugendliteratur*).

Recenzijo je treba skleniti z besedami, da zbirka pravljic *Tristo zajcev* niha med znanstvenim in šolskim pristopom. Njen koncept bi bilo dobro kristalizirati in nemara bralcem ponuditi dve ločeni knjigi, eno za otroke, drugo za odrasle. Knjiga je bila na Slovenskem knjižnem sejmu 2019 nagrajena kot "najlepše oblikovana knjiga" – zelo je bila torej poudarjena njena vizualna plat, kar je hkrati velikanska škoda za (verbalno) zapuščino Matičetovega in velik trud Anje Štefan; ob bolj premišljenem uredniškem konceptu bi si delo zaslužilo dve nagradi, po eni strani za znanstveno monografijo in po drugi za antologijo slovenskih pravljic, toda njena znanstvena in umetniška pot bi morali za to potekati vzporedno, ne da se prepletata ena z drugo. Ne glede na vsa odprta vprašanja je antologija namreč odlično delo.